

Тепер я знаю кожний куточок Балаклії, і мені не віриться, що пройшло вже 3 роки з того часу, як я приїхала у незнайоме місто. Але, як говорить народна мудрість: «Усюди добре, а вдома – найкраще».

До речі, випускник моєї школи, Гуртов Олексій Анатолійович (1977-2015) – майор ЗСУ, загинув, захищаючи Україну. У травні 2015 року я була присутня на відкритті його меморіальної дошки. Вона висить біля парадних дверей школи, тому кожного дня, заходячи до школи, я згадую ім'я героя, котрий віддав своє життя за Батьківщину, за звільнення мого Донбасу.

Я не раз запитувала себе: скільки ще життів забере ця війна? За що така кара нашому народові та як це зупинити? Але, на жаль, не знаходила відповіді на ці питання. Війна – це біль та страждання, самознищення і знецінення людського життя, важке горе і гіркі сльози.

Україна завжди була сильною та мужньою. Вона пройшла дуже складний шлях, пережила утиски і заборони, але, не дивлячись ні на що, відроджувалася. Ми вчимо історію для того, щоб не повторювати помилок минулого. Ми, покоління майбутнього, повинні зробити все, щоб українці більше не гинули, щоб жили у своїх рідних домівках, щоб був мир.

Красивий, щедрий рідний край
І мова наша солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься Україна.

З чим асоціюється
Україна?

Якими були зміни
в школі?

Чим керувалися ті, хто
покинув непідконтрольні
Україні території?

Яким є ставлення
моледі до новачій?

Як виглядає щоденне
життя в окупації?

Якою була передісторія
конфлікту?

Розділ 3.

По той бік фронту: моє життя (не) в Україні

Ми навчилися цінувати сонце

Алекперова Гюнай
м. Горлівка (Донецька область)

Мене звати Гюнай, я – азербайджанка. П'ятнадцять років тому я народилася в місті Горлівка Донецької області, де проживаю і сьогодні, тому своєю Батьківщиною завжди вважала Україну. Після розпаду Радянського Союзу, мої батьки переселилися сюди, тікаючи від війни в Нагорному Карабасі. І знову в життя нашої родини вторглася війна. Ніхто не міг подумати, що в ХХІ столітті таке може статися. Коли ми слухали спогади бабусь та дідусів про війну, то думали, що таке страхіття нас ніколи не зачепить, що завжди все буде добре. Але війна прийшла до нас, як грім серед ясного неба.

Спочатку ми сподівалися, що це ненадовго, що скоро все мине. Та ось уже четвертий рік вибух за вибухом, смерть за смертю, біль за болем. Неодноразово в нашій родині піднімалося питання щодо переїзду. Але ми вирішилися залишитися. Дуже важко кинути свій дім, в якому кожна цеглина покладена важкою працею, своє подвір'я, сад, де вже підросли дерева, висаджені батьками ще до мого народження. Скільки зусиль всі ми вклали в цей маленький, але такий дорогий клаптик землі! Декілька разів, рятуючи своє життя, ми виїздили до інших міст України, сподіваючись, що ось-ось настане мир, та знову вимушені були повертатися до рідної домівки.

Мое місто зараз стало порожнім, і не стільки через загибель людей, стільки через від'їзд багатьох мешканців в пошуках мирного, спокійного та стабільного життя. Вони вимушені були покинути рідну землю, де народилися, де зробили перші кроки в житті, сказали перше слово, де прожили майже все своє життя. Це дуже важко. Багато моїх однокласників також переселилися до інших міст і сіл, де тихо і мирно. Вони навчаються в гарних умовах, ходять по живій землі, саме так, по «живій», бо в нас вона не така. В нас страшно зробити зайвий крок, бо в будь-яку мить можеш підірватися на розтяжці чи міні.

На сьогодні в нашому 10 класі з 33-ох учнів залишилося всього 13. Деякий час я підтримувала зв'язок з багатьма однокласниками, але з часом ми віддалилися як з тими, хто переїхав до Росії, так і з тими, хто проживає тепер в Україні. Я дуже сумую за нашим класом, за тим часом, коли у нас було мирне, щасливе навчання, і зараз, коли я згадую про те шкільне життя та своїх однокласників, мені хочеться плакати. Багато чого змінилося. Навчання тепер ведеться російською мовою. Замість історії України – історія Росії, раз на тиждень – один інтегрований урок української мови та літератури. Є новий предмет – «Уроки гражданственности Дон-

басса». А ще тепер на базі нашої школи № 42 працює школа № 15, яку перевели з селища Зайцеве, оскільки їхня – майже зруйнована і знаходиться в самому центрі бойових дій.

Дуже складно в нинішніх умовах говорити про патріотизм. Ми все далі віддаляємося від України, і бути вірним патріотом своєї країни все важче і важче. Нам здається, що про нас тут забули, і нікому з політиків немає до нас діла. А згадують про нас у «верхах» лише задля свого піару або задоволення власних меркантильних інтересів. Тому я вважаю, що патріотизм – це любити і цінувати той край, де ти народився, любити і цінувати своїх рідних, друзів, свою школу і все, що тебе оточує. Без цього світ буде порожнім. Хоча, на мою думку, він і зараз порожній, бо в людях немає людей, вони забули, що таке людяність та гуманність.

На території, де я проживаю, немає живого місця. І плакати хочеться ще й тоді, коли чуєш звуки важкої артилерії. А це відбувається в нашому житті майже щодня. Кожен, хто не чув ці вибухи, чи не бачив закривавлені розірвані тіла, може сказати, що всі ми ходимо під Богом і колись, рано чи пізно, помremo. Але вони не розуміють, як з кожним вибухом у матерів щемить душа за своїми дітьми, і не знають, як міцно я обіймаю свою матусю, боячись, що в будь-яку хвилину можу її втратити. Моя старша сестра Гюнель, яка в 2015 році перебувала на навчанні в місті Запоріжжі, написала такі рядки:

Я готова жить в этом ужасе, в Горловке, мама,
И под звуки бомбежки, под звук автомата.
Лишь бы знала, что ты со мной рядом...
В чем же, мама, мы все виноваты?
А еще на початку війни вона писала:
Господи, дай нам увидеть завтра.
Пусть нас не знают, как детей войны.
Как жаль, что все слова напрасны.
Война идет...

Але і в таких умовах діти залишаються дітьми. Нам хочеться погуляти, вийти надвір і поганяти м'яча. Ми радіємо, коли тихо і ми йдемо до школи, а поруч – наші батьки. Ми навчилися цінувати сонце, небо, спів пташок, бо, коли вибухають гармати, замовкають навіть комахи. Дуже хочеться, щоб на дитячих обличчях ніколи не зникла усмішка, щоб всі залишалися живими і неущкодженими.

Мені б дуже хотілося захистити всіх людей, але, на жаль, я сама ще дитина, і від мене мало що залежить у цьому світі. Сподіваюся, що здій-

сняться мої мрії: я хочу стати дитячим лікарем, хочу гідно закінчити навчання, мати гарну роботу, хочу стабільності. А найбільше я хочу, щоб були живі, здорові і щасливі мої батьки і сестри, щоб швидше закінчилася війна і настав мир!

Когда в душе – следы от гусениц военной техники...

Ефремова Елизавета
м. Луганськ

Война... Что такое война? Для кого-то это две даты в учебнике по истории, но для меня она стала частью жизни.

«Меня зовут Лиза. Мне 12 лет. Я живу в городе Луганске на поселке Юбилейном вместе со своими бабушкой и дедушкой. Моя мама живет за городом в поселке Белое вместе с моим отчимом – дядей Андреем. Учусь в 7 классе Луганской специализированной школы № 54. Занимаюсь в школе эстетического воспитания № 4. Учусь играть на фортепиано, пою, занимаюсь хореографией. Обучаюсь в компьютерной академии «ШАГ». Скоро лето. Но я не гуляю до 20:00. Меня не отпускают. А все из-за того, что где-то вдалеке слышатся выстрелы и взрывы. Я еще не осознаю реальности происходящего. И вот взрывы все ближе, все лучше я их слышу. За моим домом нагородили баррикады, сделали блокпост. Мама решила забрать меня за город, но спокойнее не стало.

19 июня. На часах 16:26.

Звонок от мамы: «Лизок, привет. Собирай вещи. Завтра мы едем на море, на недельку. С дядей Сережей, крестной и Мирой. Вскоре к нам подтянется Катя, ведь она в лагере, в Крыму. Бери всё самое необходимое». Меня переполняет счастье, ведь целую неделю я проведу со своими сестричками. Я их очень люблю. Я быстро начинаю собирать вещи.

20 июня. 11:10.

Я услышала звук мотора во дворе. Приехал мой дядя и его семья. Мы с мамой быстро кинули сумки в багажник, попрощались с дядей Андреем и сели в машину. Мы проехали буквально 10 километров, и вот первый блокпост на нашем пути. Я выглянула в окно и увидела мужчину в камуфляжной форме и с автоматом через плечо. Я удивлена, ведь я не понимаю, зачем ему оружие и какой вообще смысл от блокпостов. У нас проверили документы, попросили открыть багажник. После его осмотра мы могли ехать дальше. Эту процедуру мы проходили на каждом блокпосту. На протяжении всего нашего пути мы видели следы от гусеничной военной техники. Ближе к вечеру мы приехали в гостиницу. Как оказалось, мы приезжали туда и раньше, в 2012 году. Вот мы уже разместились по номерам, и понеслись однотипные дни... Каждое утро мы

просыпаемся, завтракаем и идем на море, в обед спим, а вечером снова идем на пляж.

27 июня.

Уже прошла неделя после нашего приезда, но домой мы не собираемся.

28 июня.

Этот день был бы таким же, как и все предыдущие, но в 12:47 дяде позвонили. Звонит дедушка: «Алло, сынок, привет! Мы с мамой в Желтом, на даче. У нас стреляют. Мы не знаем, что делать. Мы не можем выехать». Я стою рядом и слышу взрывы на фоне дедушкиных слов. Слышу звуки автоматов. Мне стало страшно. Дядя сказал, чтобы бабушка и дедушка брали белую ткань и привязывали ее к длинной палке, быстро садились в машину и, потихоньку выезжая, держали «флаг» над собой. После этого разговора связь прервалась, и все попытки дозвониться до бабушки и дедушки были тщетны. Мы сидели над телефоном до самого вечера. Вся семья очень волновалась. В голове уже прокрутили все возможные варианты событий.

20:36. Звонок от дедушки: «Алло, ты меня слышишь? Мы дома! Всё хорошо! Не переживайте! Мы вас люб...» Связь прервалась. Я плачу. Плачу от счастья. Как же хорошо, что всё обошлось, и самое страшное, что могло случиться, осталось лишь в моём воображении. Теперь я понимаю что всё серьезно, что началась война...

Еще две недели серых дней. Море уже надоело. Хочется домой.

17 июля.

Мы с мамой собираем вещи и завтра едем домой. Дядя Сережа и его семья остается еще на недельку.

18 июля. 10:25.

Уже стоим возле микроавтобуса. Прощаемся с дядей, крестной и сестричками. На моих глазах слезы. Я буду скучать. Мы сели в автомобиль. На протяжении всего пути мы с мамой ехали вдвоем. Никто не возвращался в Луганск. На нашем пути все те же блокпосты и баррикады. Спустя несколько часов мы подъезжаем к Угледорску. Я в ужасе. Я вижу город. Он разрушен. В жилых домах огромные дыры от снарядов. Некоторых домов и вовсе нет. На улицах нет ни одной живой души. Такое чувство, что город превратился в город-призрак. Спустя час мы въехали в Луганск. Нас высадили на остановке в Белом. Нас сразу же встретил дядя Андрей. Мы очень устали в дороге, зашли в дом и сразу легли спать.

19 июля. 9:11.

Я спала, вдруг в дом забегают мама. Она кричит мне, чтобы я быстро вставала и бежала за ней. Я ничего не понимаю, но как только мы выбегаем на улицу, над нашими головами раздается свист. За несколько секунд дядя Андрей, мама и я запрыгнули в подвал. И тут взрыв. Мощный, страшный взрыв. Я не сдерживаю эмоций и кричу. Мне страшно. После еще свист и снова взрыв. И снова кричу. От свиста закладывает уши, а от взрывов содрогается земля. В течении 15 минут мы просидели в подвале. А после – мёртвая тишина... Мы выходим из нашего убежища. Тихо... Во дворе на асфальте мы видим много рваных кусочков металла. Это осколки.

Пугает мысль о том, что если бы мы на секунду позже вышли из дома, то мы могли бы быть мертвы. Ведь этот маленький осколок имеет страшную, смертоносную силу. Мы вышли за калитку на огород и замерли в ужасе. Дом, который находится в 50 метрах от нас – разрушен. Нет крыши, нет стены. Дядя Андрей решается пойти и узнать, живы ли наши соседи. Мы с мамой остаемся во дворе. Через 10 минут дядя Андрей вернулся. Люди живы. Они успели забежать в подвал. Как хорошо, что всё обошлось. Я до сих пор не могу прийти в себя. У меня ватные ноги. Меня охватил ужас. Теперь я реально понимаю, что жизнь моих близких и моя собственная – под огромной угрозой... Мы попытались включить свет, но его не было. И не будет еще ближайшие 3-4 месяца.

Теперь мои будни были наполнены страхом. Страхом за жизнь. Все чаще мы прятались в подвал. Я уже не кричала. Звук свиста стал привычен. Звук взрывов – обыденным.

Так прошло почти всё мое лето. Без света. Без воды. Благо, что у соседей была ручная колонка, и они позволили нам пользоваться ею. Каждый вечер мы садились у стола, который стоял во дворе, и играли в настольные игры. Когда темнело, мы заходили в дом и ложились спать, а двери оставляли открытыми, чтобы в случае чего успеть быстро спрятаться. Почти каждый день мы с мамой жарили пирожки и угощали ими наших соседей. Возле двери всегда стоял тревожный чемоданчик, в котором лежали документы и самые необходимые вещи на первое время. В августе стало спокойнее, и к нам в гости стали приходиться друзья семьи. До нашего дома им идти было примерно километр, может, больше. Все настолько привыкли к напряженной обстановке, что она уже не казалась такой напряженной.

9 августа. 11:13.

Мама с дядей Андреем собрались съездить на Юбилейный, чтобы проведать бабушку и дедушку. Мы собрали гостинец из овощей,

выращенных на нашем огороде и выпечки, которую сделали мы с мамой. Я очень хотела поехать с ними, но мама сказала, что это может быть опасно и поэтому я остаюсь дома. В 12 часов они уехали. И вот 14:00, дома никого. 15:00, а я до сих пор одна. 15:27. Я слышу взрыв, где-то не-далеко. Я выбегаю из дома и залетаю в подвал. Тишина... Я решаюсь выйти. Через секунду прибегает соседка. Она знает, что мама и дядя Андрей уехали. Она спросила, сильно ли я испугалась и сказала, что будет лучше, если мы пойдем к ней. Мы сидели около подвала во дворе у соседей. Взрывов мы больше не слышали, но слышали выстрелы. Мы очень переживали, чтобы не прилетела «обратка». Я очень переживаю за свою семью. Где же они и почему до сих пор не вернулись? И вот 16:52. Звук мотора во дворе. Они вернулись! Всё хорошо! Со слов мамы я узнала, что в квартире у бабушки и дедушки, в детской комнате, разбилось окно. Маленький осколок пролетел сквозь него и застрял в стене. Бабушка с дедушкой спят в ванной или в кладовке, поскольку спускаться каждый раз на первый этаж с третьего проблематично. А в принципе, у них всё хорошо. Они очень скучают по мне. Дедушка рассказал, как им тяжело живется без света, как он с тележкой ходит за водой к бювету, возле которого поставили генератор, и благодаря ему люди могут набирать воду...

День Шахтера.

Сегодня первый праздник за всё время войны – День шахтера. Дядя Андрей и мой дедушка работали в ВГСЧ. Так что это – их профессиональный праздник. Сегодня к нам придут гости. Друзья семьи дядя Юра, который работает на шахте, его жена тетя Вика и их сын Миша. Мы с мамой накрываем на стол. К 12 часам пришли гости... Все было тихо. Никаких выстрелов мы не слышали уже несколько дней. Но в 15:12 мы слышим взрыв. Потом свист и снова взрыв. Мы сидим во дворе и не торопимся прятаться. Уже привыкли к этим страшным звукам. А взрывы продолжились. Все ближе и громче. Мы зашли в подвал и сидели там 40 минут».

40 минут без остановки поселок Белое обстреливали. Мы слышали звук бьющихся стекол. Звук осколков, падающих на асфальт. Мне было уже не страшно. Я привыкла... И это самое страшное, что могло случиться.

«15:42. Мы вышли из подвала. На улице тишина. Недалеко виден дым. Во дворе валяются огромные осколки, длиной до 20 сантиметров.

Я замечаю, что во дворе нет моей любимой собаки. Ее зовут Мотя. Я бегаю по двору и зову её, но её нигде нет. Я очень переживаю, ведь она – мой преданный друг. Спустя 5 минут её ищут все люди, находившиеся во дворе. Но её нет. Я села на стул и из моих глаз побежали слезы. Я понимаю

ла, что больше я её никогда не увижу. Но вдруг из гаража высовывается знакомая мордашка. Я вскрикиваю от счастья. Мой самый верный друг жив!

Дядя Юра решает пойти домой, ведь там осталась его мама. Дядя Андрей идет с ним.

Они вернулись через час. И принесли страшную находку – головку от снаряда. Они рассказали, что возле магазина был убит человек, который не успел спрятаться. Во время этого обстрела пострадало более десятка домов. Наши жизни, как и в каждый раз во время обстрелов, были на волоске.

31 августа.

В этот день, на удивление, тихо. Сегодня день рождения Миши – сына дяди Юры. Мы приглашены. В 13:45 мы вышли из дома. На пути мы встретили военных, которые ехали на автомобиле. Когда они остановились возле нас – стало не по себе. Но когда один из них сказал: «Доброго дня! Не страшно ходити по селищу в такой напряжений час?», – на душе сразу стало спокойно. Немного пообщавшись с ними, мы собрались идти дальше, но перед тем, как отпустить нас, военные дали нам три огромных пакета гуманитарной помощи...

...Уже вечер. Попрощавшись с хозяевами и еще раз поздравив Мишу, мы направились в сторону дома. Мы прошли уже полпути, как вдруг услышали громкий хлопок и на небе ярко загорелся сигнальный огонь. От неожиданности я упала на землю лицом вниз и закрыла руками голову. Мама с дядей Андреем присели. После этого мы быстро встали и пошли домой...

Дома мы обнаружили, что ночник, который обычно был включен в розетку – горит. А это означало только одно... Нам, наконец-то, дали свет...

1 сентября.

Сегодня все дети идут в школу, а я чувствую себя обделенной. Это ужасно, когда у людей отбирают права, ущемляют нас. Я хочу обучаться, как нормальные люди. Ведь я ничем не отличаюсь от людей, живущих на территории Украины.

8 сентября.

8 сентября родился мой дедушка. Наконец-то мы всей семьей едем на Юбилейный, чтобы поздравить его с днем рождения...

...Я уже поднимаюсь по ступенькам на третий этаж, забегаю в квартиру и сразу же крепко обнимаю бабушку и дедушку. Я не видела их

целых два месяца... Посидев за столом и пообщавшись с родственниками, я отпросилась на прогулку. Первым делом я пошла в соседний дом, к своей однокласснице Кате. Мы не виделись всё лето. Очень соскучились друг за другом и после теплой встречи мы решили зайти к моей подруге Свете. Она была очень рада меня видеть и позже призналась, что не сразу меня узнала. Поскольку девочки все три месяца были на Юбилейном, они провели для меня небольшую экскурсию. Мы шли по нашему родному поселку и ужасались. В домах были дыры от снарядов, которые люди пытались заделать подручными материалами. Копер шахты был похож на решето. Огромное количество дыр были на нем. Множество людей погибло в нашем поселке. Под ногами мы находили осколки. Наша жизнь больше не будет спокойной и беззаботной...

...После того, как я пришла домой, я решила остаться у бабушки с дедушкой. Теперь каждое утро я помогаю дедушке, хожу с ним за водой. Мы ложимся спать в 9 вечера, потому что в это время уже темно. В школу мы пошли 1 октября. У нас не было торжественной линейки. Тем временем, мой дядя и его семья переехали в Северодонецк.

Сейчас мне 16 лет. Я все так же учусь в Луганской специализированной школе № 54, но, помимо этого, дистанционно обучаюсь в Северодонецкой школе № 1. Я закончила школу эстетического воспитания № 4 по специальности «хореограф» на «отлично». Компьютерную академию «ШАГ» закрыли.

Война на Донбассе оставила неисправимый след в моей жизни. Она расставила все по местам. За прошедшие четыре года я поняла, сколько на самом деле у меня друзей, кому я могу доверять. Но самое главное – теперь я знаю, что важно на самом деле. Важным являются не материальные ценности. Важным является чистое, мирное небо над нашими головами. Я не хочу помнить того, что произошло в 2014 году, но, к сожалению, я помню всё в красках. Война изменила меня. Война изменила каждого. Но теперь я смотрю на мир другими глазами. Я ценю всё то, что имею на данный момент, ведь теперь я понимаю, что этого может не стать в считанные секунды. Я хочу, чтобы каждый человек ценил то, что имеет. Желаю, чтобы все люди в мире никогда не знали такого страшного слова, как «война».

Те, що нас об'єднує

Зуєва Аліна

м. Бахмут (Донецька область)

Війна внесла в моє життя суттєві корективи, але я часто згадую мої буденні дні до війни...

То були моменти, коли в мені грало дитинство та безтурботність. Будні дні я проводила в школі, а вихідні присвячувала своїм друзям.

Слово «війна», на той момент, для мене не мало жодного значення, бо я навіть не могла уявити, що це таке, з чим це можна порівняти, що відчуваєш під час неї... Про війну я могла дізнатися на уроках історії, але просто словами описати це неможливо. Часто кажуть: «Краще раз побачити, ніж 100 раз почути», але, в цьому випадку, все навпаки: ліпше не бачити наяву, що таке війна, бо не кожна людина здатна понести весь той «тягар», який «скине» на неї остання.

На той момент час ішов дуже швидко. Ми сприймали буденні складнощі за проблеми, не знаючи того, що ж насправді є великою проблемою...

Коли почався масовий конфлікт, ми вірили в те, що все скоро вщухне і не матиме продовження, але наступні події вщент знищили наші надії. По телевізору почали показувати новини, які змушували нас повірити в те, що почалася справжня війна.

В перші ж роки масові протистояння відбувалися і в нашій області. Обстріли велися в найближчих до нас населених пунктах. Війна кожен день нагадувала про себе гучними відголосками стрілянини з сусідніх територій, де масово йшли бої.

Наше місто Бахмут також близько зустрілося з жорстокими подіями того часу... У червні 2014 року відбулося захоплення військової частини. Всю ніч розривалися боеприпаси й гатила важка військова техніка. Ми вдячні долі за те, що ця ситуація швидко вщухла, а на сьогоднішній день наше місто є мирним, і в ньому не ведуться бої.

В нашій родині взагалі не велися дискусії щодо переїзду. Ми з самого початку вирішили, що і далі будемо жити в Бахмуті, і навіть страшні новини з фронту не лякали нас. Ми розуміли, що ситуація в країні може прийти до безвиході, і переїзд може стати необхідним, але в нас завжди живе надія на краще. Інші ж люди, в основному, керувалися почуттями. Вони сподівалися на тимчасовий переїзд, щоб перечекати тяжкі та небезпечні часи в країні, а потім повернутися назад у свої домівки. Деякі з них уже повернулися в наше місто, а інші ще досі мають певні сумніви.

Але ми сподіваємося, що вже дуже скоро усі, хто виїхав з нашого міста через війну, серед яких є наші друзі та знайомі, повернуться назад.

Більшість моїх друзів залишилися в Бахмуті. Якщо взяти друзів з інших населених пунктів, то там ситуація аналогічна: в основному, мої знайомі не покинули свої домівки і залишилися вдома, чекаючи свіжі випуски телевізійних новин, де знову розкажуть про хід війни в країні. Таку позицію можна пояснити, бо дуже складно покинути всій рідний дім, все, що ти роками наживав, накопичував, будував... До своїх рідних країв людина прив'язана думками і душею, тому прийняти рішення про переїзд – це дуже складний, відповідальний та емоційно складний крок.

На сьогодні ми поступово повертаємося до того життя, яким воно було до війни. Деякі з наших друзів та знайомих повернулися назад в Бахмут, ми перестали чути обстріли з сусідніх територій, на дорогах вже не так часто зустрічається військова техніка... Залишається вірити, що ця війна вже скоро закінчиться, і в усіх куточках країни настане мир і злагода.

Наша школа теж зазнала деяких змін. По-перше – це збільшення кількості додаткових уроків, які виховують в учнях патріотизм. Так, подібні уроки проводилися і раніше, але за час війни їх значно побільшало. Розмови на подібну тематику виховують у дітях любов до рідного краю, товариськість, дають розуміння цінності незалежності тощо...

По-друге – це нові учні, які приїхали до нас з лінії вогню (переселенці). Наша школа дуже гостинно приймає дітей звідти. Ми намагаємося зробити так, щоб вони відчували себе як вдома, бо знаємо, які душевні травми їм довелося пережити. Ці підлітки настільки міцно увійшли в нашу шкільну «родину», що складно відрізнити, хто вчиться тут з першого класу, а хто прийшов до нас тиждень тому. І це чудово, коли новенькі учні одразу стають рідними в класі.

По-третє – це якісно нове ставлення молоді до питання патріотизму. Якщо раніше серед школярів і студентів були модними красивий одяг, дорогі мобільні телефони, нові цікаві відеоігри, то зараз важливу роль в нашому житті відіграє патріотичний рух. Я навіть можу сказати, що в нашій школі патріотизм – це модно. І саме тому ми закликаємо усіх любити свій рідний край і намагатися бути для нього максимально корисним, бо особливо зараз наша країна потребує нашої допомоги, а її майбутнє – в руках молоді...

Я вирішила, що однозначно буду навчатися в Україні. Не бачу необхідності виїздити за кордон з цією метою. Навпаки, у нашій країні – суворий контроль знань учнів, тому у нас кожен рік випускається велика кількість кваліфікованих спеціалістів у різноманітних сферах. І військові дії в державі не впливають на мою мрію.

Україна – це наш рідний край, наш дім. Це місце, де ми народилися, живемо, і де народилися й живуть наші знайомі, друзі та близькі.

Україна для нас навіть більше, ніж просто місце, де ми мешкаємо. Особисто для мене – це країна, яка мене душевно надихає, змушує дихати на повні груди та насолоджуватися життям. Україна – це унікально красиві безмежні краєвиди, які просто приголомшують й тішать душу. Для мене вона – це як улюблена книга: кожен раз, гортаючи її сторінки, ти пізнаєш її все більше і більше, але від того вона ще дужче тобі подобається.

Раніше у мене були в основному матеріальні мрії. Я мріяла про новий модний телефон, красиву сукню тощо. Зараз вони докорінно змінилися. Я дуже хочу, щоб у нашому спільному домі якомога швидше закінчилася війна. Це – єдина моя глобальна мрія на сьогодні.

Так, ми всі різні, у кожного з нас свої вподобання, мрії, думки про майбутнє, у всіх нас своє життя, але нас, українців, об'єднує наша країна. Україна робить нас сильними, щедрими, щирими, відвертими та людяними. Україна, як матір, виховала в нас найкращі людські риси, і саме тому її жителі вважаються гостинними, відкритими, талановитими та згуртованими. І цим дійсно варто пишатися...

Моя земля – це частинка мене

Корягіна Оксана
м. Лисичанськ (Луганська область)

Війна... Це жахлива частина мого життя, яка змінила його. Війна – страждання матерів, тисячі загиблих солдатів, сотні сиріт і сімей без батьків, моторошні спогади людей. Немає нічого страшнішого в житті людства, ніж війна. Через війни впродовж історії загинуло найбільше людей. А вже тих, хто просто постраждав, був травмований або навіть став інвалідом, навіть підрахувати не вдасться – настільки їх багато. Все це дає можливість зробити однозначний висновок: війна – це найбільше зло. Але, на жаль, не можна сказати, що це зло відноситься виключно до минулого. Війни все ще трапляються, і це відбувається нерідко. Та забирать вони не менше життів, ніж в усі інші часи. Новочасна історія мого містечка – яскравий тому приклад.

Одного травневого ранку пролунали постріли біля мосту. Це були перші вісники війни. Наступного дня нас зібрали в школі, сказали, що канікули перенесли, та щоб ми були уважними. Ми одразу зрозуміли, що до нас прийшла біда. Деякі мої однокласники та товариші виїхали за межі міста. Я з батьками залишилася у Лисичанську. По телебаченню ми бачили жахи війни, руїни, обстріли, смерть, жахливі наслідки, але ми все одно залишилися в місті.

Батько хотів переїхати жити в Росію, мама захотіла залишитися в Україні, бо вона народилася і жила тут багато років, як і її предки.

Інші покинули Лисичанськ, керуючись тим, що на чужині їм буде простіше. Люди покидали власні будинки, роботу, речі, домашніх улюбленців та навіть старих батьків. Вони хотіли врятуватися від війни, від її наслідків. Натомість, стали нікому не потрібними, бо за кордоном їх ніхто не чекав. Мої знайомі думали, що, приїхавши в іншу країну, вони не будуть працювати. Усе, що їм обіцяли, було брехнею. Згодом люди почали повертатися додому, до своїх осель. Та починати життя заново. Комусь це вдавалося, хтось знову переїздив до іншого міста.

Більшість моїх друзів переїхали жити до Росії. Спочатку їм там подобалось, але згодом все змінилось. Деяких з них не приймали у класі, вважаючи їх гіршими, чужими. Частина ж повернулася до рідного містечка та живе тут і зараз.

24 липня місто перейшло під контроль Збройних сил України. Після визволення, життя у Лисичанську стало кращим. У нашій школі відбулися зміни. Тепер ми святкуємо кожне українське свято, влаштовуємо флешмоби, мітинги. У нашій школі на перерві лунають українські пісні. Також наш навчальний заклад кожного року влаштовує День виши-

ванки. Усі учні та учителі вдягають традиційний український одяг. Ми прикрашаємо школу, співаємо пісні, танцюємо та веселимося. Але мені подобається святкування на День Конституції. На центральних площах мого міста влаштовують прогулянку за участі місцевих митців, або запрошують зірок державного масштабу. Також, для підтримання святкового духу, влаштовують різні конкурси. Часто до таких свят приурочують виставки картин, робіт учасників міських дитячих гуртків. Над будівлями в ці дні піднімають національний прапор, і майже з усіх вікон звучить музика. Українське свято – це можливість для всіх не тільки відпочити, але і згадати предків і те, чого вони вчили, а також народні традиції і звичаї. У святкові дні по всій країні прийнято спілкуватись рідною мовою і одягатися в національні костюми. Іноді здається, що тільки у свято ти – українець.

Мені дуже подобаються такі зміни. Завдяки ним, люди почали відчувати себе українцями.

Після війни в мене змінився світогляд. Раніше я хотіла навчатися за кордоном, на економіста. Зараз бажаю отримати медичну освіту у рідному містечку. Хочу допомагати військовим. Також подумую навчатися у Львові. Мені дуже подобається це місто, а особливо – його патріотизм.

З чим у мене асоціюється Україна? Це моя Батьківщина, батьки, чорноземи. Все це для мене – рідна та кохана Україна. Як би я далеко не знаходилася від своєї рідної землі, вона завжди буде у моєму серці. Це вічний спів солов'їв, мамина рідна, тепла колискова, яку вона мені співала, коли я ще була малою. Рідний дім, до якого завжди можна буде повернутися, де тебе будуть чекати. Ось що для мене означає Україна. Це не просто держава, позначена на мапі світу. Україна – це маленька частинка мене та мого серця.

Чи відрізняються наші мрії сьогодні від тих, що були до війни? Вони стали дорослішими, реальнішими. На мою думку, зараз кожен мріє про подібні речі. Для мене такими є свобода та завершення війни. Я більше не хочу бачити занепад України. Я хочу щоб на моїй Батьківщині знову цвіли квіти, лунали співи дівчат та солов'їв. Слава Україні!

«Краматорськ – вільний!»

Синельченко Юлія
м. Краматорськ (Донецька область)

Іноді мені здається, що я ніколи не забуду той весняний ранок, з якого все почалося. Я прокинулася не від будильника, а від дзвінка куратора: «На пари сьогодні можна не йти». Зазвичай така привітна й життєрадісна «матуся» нашої групи, сьогодні розмовляла сухим, невиразним голосом. Декілька холодних фраз, які суттєво підняли мій настрій. Сьогодні ж можна не сідати в електричку та не їхати на заняття в універ, який знаходиться у сусідньому Слов'янську! Мене чомусь навіть не зацікавила причина скасування занять, та й кому потрібні якісь пояснення, коли ти першокурсник, а за вікном – квітуча весна?

Я довго ніжуся у ліжку, допоки до кімнати не заходить мама. Я досі пам'ятаю її очі того ранку. Вони постійно бігали із боку в бік і не могли зосередитися хоча б на якомусь предметі. Це були очі знервованої і страшенно наляканої людини. Вже вдруге за ранок сухий голос повідомив мені, що сьогодні я залишаюся вдома, бо захопили виконком.

Гмм, круто, я не їду на пари! А що таке той виконком, хто його знає?

Колись, коли я була ще дуже маленька, я спостерігала за тим, як мама стурбовано дивилася передачу про захоплення якогось магазину або банку, а, можливо, навіть навчального закладу. Тоді вона уважно спостерігала за тим, як розвиваються події у далекій країні. Врешті решт, людей врятували, а на вечерю в нас були духмяні пиріжки, на яких ніяк не відобразилися далекі події, про які йшлося в телевізорі.

Зараз же буде так само? Правильно? Ми подивимося телевізор, трошки понервуємо, але ж не відчуємо нічого на собі? А чому ж тоді перейматися? Головне, що сьогодні можна не йти на пари.

Не потрапила я на навчання і на наступний день, і через тиждень, і через місяць... А якщо точніше, то в рідний універ я повернуся лише через майже півроку, і ще довго на стінах у нашій аудиторії будуть сліди від куль.

З моменту того ненависного ранку минуло вже декілька тижнів. Один день схожий на інший. Я вже розумію, що це не пройде просто, як програма в телевізорі. Це поряд. І це страшно. Але тепер я не розумію, коли чую на вулиці такі фрази, як «наші сьогодні то-то й то-то». А хто для мого співрозмовника тепер «наші»? Велика загадка. Я нічого не відповідаю, а просто опускаю очі й швидко йду додому, бо там – безпечніше.

Місто поділилося на «за» і «проти», «своїх» і «чужих», «наших» і «ворогів»... Але зрозуміти хто є хто – майже неможливо. Мені незрозуміло, звідки узявся цей розподіл, і чому я досі українка, а мій сусід по парті,

з яким я знайома від самого дитинства, якось дуже швидко став «руським».

Дуже швидко мій улюблений, завжди теплий Краматорськ наповнюється запахом пороху, крові і смерті. Люди більше не усміхаються один одному на вулиці. Вони намагаються швидко пересуватися, опустивши очі, бо лише дивлячись униз ти знаходишся у відносній безпеці. Звуків майже немає... Та і звідки їм взятися, якщо водії бояться виїздити машинами з гаражів, перехожі – розмовляти один із одним, та, здається, навіть птиці бояться співати. Тотальна, всепоглинаюча тиша, яка час від часу пронизується диким виттям сирени, гучними вибухами та звуками пострілів. Страшно.

«Матусю, чому ми не їдемо, як інші?». Мама починає мовчки плакати та перекладати речі з місця на місце. Вона може не відповідати, усе й так знаходиться на поверхні: нам нікуди їхати. Ми не можемо залишити тут бабусь. В нас немає достатньо коштів – я розумію все це, але я страшенно боюсь та втомилася засинати у ванній, бо це найбезпечніше місце у нашому будинку. Хоча б не вб'є уламками.

Вночі ми, як правило, не спимо. Вдягнені у верхній одяг, ми у ванні чекаємо, коли закінчиться обстріл, і ми зможемо хоча б трохи відпочити на світанку. Я навчилася відрізняти техніку за звуками вибухів. «Град» і «Смерч» – більше не стихійні явища.

За декілька місяців я подорослішала на ціле життя. Я не впізнаю своє відображення у дзеркалі та щиро ненавиджу дороги, які вкрали в мене майже всіх друзів та близьких.

4 липня. Моя родина врешті решт вирішила їхати з міста. Мама постійно плаче. Ми збираємо найнеобхідніше й чекаємо наступного ранку. Куди вирушати – невідомо, але залишатися тут більше немає сил.

5 липня. Рано вранці ми починаємо збір родичів. Усі розкидані в різних куточках міста, тому татові доведеться проїхатися, щоб зібрати усіх в одній машині та вирушити назустріч невідомому. На загальні збори іде декілька годин. Останній пункт – будинок діда на околиці: саме тут усі повинні вирішити, куди їхати далі. Кожна хвилина збору тягнеться цілу вічність. Страшно. Навіть тут ми майже не розмовляємо, тому дзвінок телефону розриває тотальну тишу. Голос у трубі радісно повідомляє: «Все скінчилося! Вони вийшли з міста! Ми вільні!». Я мчу до комп'ютера та починаю перевіряти усі можливі сайти новин. Усі вони підтверджують: «Краматорськ – вільний!».

Моє місто пробуло в окупації лише декілька місяців та не зазнало таких ушкоджень, як інші. Але ці події назавжди змінили світогляд місцевих мешканців, які тепер точно знають, що таке «мир» і «свобода», бо змогли зрозуміти ці явища на страшених контрастах.

Безтурботне питання дванадцятирічної

Сівець Серафіма
м. Севастополь (АР Крим)

На кухні працював телевизор, коли, надихнувшись вечірнім випуском новин, я спитала:

– Мам, чи може трапитися таке, що Крим стане Росією?

Це було питання, яке ні до чого не зобов'язувало. Питання, яке бездумно поставила дванадцятирічна дівчинка.

– Спочатку потрібно зібрати підписи громадян України, щоб провести референдум про відділення Криму. Потім більшість українців має проголосувати за це відділення, що, звичайно, абсолютно неможливо. І цього не буде. Хоча було б непогано, якби Севастополь як-небудь перейшов до Росії, а ми – разом з ним.

В той вечір я вперше почула слово «референдум». Я ще не знала, як часто буду його чути і використовувати в подальшому. В той вечір я ще не знала, що бажання, яке висловила мама, переслідувало не тільки її. Адже вже за рік найбільш неправдоподібному сценарію, про який вона мені розповідала, судилося здійснитися.

В лютому 2014 року поповзли чутки, що деякі військові без розпізнавальних знаків захопили Верховну Раду Автономної Республіки Крим. «Зелені чоловічки» стали з'являтися біля військових частин, судів, адміністративних будівель. Всі дорослі тільки про це і говорили, а мені здавалося, що в повітрі розлилося і повисло щось в'язке і небезпечне. Коли стало відомо, що буде референдум, ніхто з моїх найближчих родичів не вірив в реальність того, що відбувалося. Навіть за кілька тижнів, коли ми дізналися, які питання будуть обговорюватися на референдумі, ми все ще не розуміли, чому це відбувається, і чому Україна дозволяє подібне. Моя сім'я, окрім старшої сестри, голосувала за Росію. Багато людей, особливо старше покоління, підтримували відділення Криму, адже Росія здавалася їм синонімом стабільності і спокою. Тільки зараз, через три роки після події, мама каже, що в той день, 16 березня 2014 року, голосувала за своє минуле, а не за майбутнє своїх дітей.

Спершу зміни були незначними. На всіх адміністративних будівлях українські прапори замінили на російські. Змінилася валюта, і в магазинах я стала розраховуватися рублями. Батьки почали оформлювати документи за російським зразком. Моя сім'я перестала передплачувати газету «Крымская правда», яка стабільно з'являлася в нашій поштової скринці протягом п'ятдесяти років. Довелося добровільно відмовитися від видання, коли в ньому стали друкувати такі заголовки, як «Бомбят Донецьк – пора бомбить Львов и Киев» та

«Это лица (під портретами ополченців), а это – рожи (під портретами українських активістів)».

Влітку в нашому приморському селищі з'явилося багато сімей з Донбасу і Луганської області. Вони знімали недорого, не завжди зручне житло, тому намагалися перебувати біля моря до пізнього вечора. Плаж був наповнений людьми, і море того року, в серпні, було незвично тихим і теплим, не штормило, ніби намагалося принести спокій цим людям.

До нас приїхала далека родичка з Краматорська зі своїм шістнадцятирічним сином. Вона ховала його від війни. Через місяць, після звільнення їхнього міста, вони поїхали. Питання про переїзд нашої родини навіть не ставилося. Ми залишалися в Криму.

Моя старша сестра восени перевелася до львівського університету. Вона бачила своє майбутнє тільки в Україні. Думаю, вона єдина з моїх родичів мала чітку громадянську позицію. Сестра вчинила хоробро, коли зважилась покинути рідний півострів. Таких, як вона, серед кримчан було небагато.

Навчальний рік я почала з новими, свіжонадрукованими підручниками і російською шкільною програмою. Українську мову урізали до однієї години на тиждень. Пригадую, що спершу раділа меншій кількості уроків. На жаль, потім виявилось, що на зміну українській мові та літературі прийшли нові предмети – кримиознавство та суспільствознавство. Ще інформатика, яка, згідно з російською навчальною програмою, повинна була з'явитися в нас ще рік тому. Почали вивчати географію Росії, а місцева вчителька за літо перекваліфікувалася зі вчительки історії України на спеціаліста з історії Росії. У мене з'явилися нові однокласники. Вони всі були мешканцями південного сходу України, чії батьки були змушені тікати від війни. Дивно, але ми ніколи не розмовляли з ними про політику, нібито відчували, що цього краще не торкатися. Ми створювали їм спокійний, розмірений світ, без війни і тривоги, де всі проблеми обмежувалися контрольними з математики і складним домашнім завданням. Ми всі зав'язали міцну дружбу, і тільки через три роки я дізналася, що дехто з них отримує український паспорт, а дехто – паспорт ДНР.

Одного разу на паркані нашої школи з'явився напис: «Свободу Надежде!». Напис досить швидко зафарбували, але факт його появи став приводом для позапланового візиту до нашої школи учасників кримського народного ополчення. Зазвичай вони приходять до нас навесні, на річницю референдуму, що стала на півострові офіційним святом. Ведуть патріотичні виховні бесіди – розповідають нам своє бачення подій, що відбулися, і демонструють спеціальні фільми, спрямовані на те, щоб прищепити нам любов до нашої нової Батьківщини.

Зараз я вчуся в 11 класі. Готуюся до «ЕГЭ» – єдиного державного іспиту, вивчаю літературу, російську, суспільствознавство та історію. Україн-

ську мову не вчу, її не викладають у старших класах. Збираюся вступати до російського вишу, адже моїх знань з української мови, літератури та історії недостатньо для продовження навчання в Україні. Думаю про те, як отримати український паспорт, тому що хочу їздити в гості до своєї сестри. На жаль, цьому перешкоджає моє свідоцтво про народження, видане мені в Криму при Україні російською мовою. Його треба перекласти і, можливо, таким чином наше прізвище з п'яти літер отримає п'ятий варіант його перекладу українською. Мені ж треба, щоб моє прізвище було таким, як у паспорті в тата або як у сестри, щоб я хоч комусь із них була родичкою за документами.

Ставлення до Росії, після окупації Криму і гібридної війни на Донбасі, змінилося. В моїй родині говорять, що якби зараз провели повторний референдум, то вони проголосували б по-іншому, а мама вже не висловлює вголос необдуманих бажань. А хочеться до абсурду простого і зрозумілого. Хочеться, щоб керівництво України захищало своїх громадян у важких ситуаціях, не давало можливості сусіднім країнам окупувати частини своєї території, щоб воно було здатне зберегти те, що має, і думало не про особисту вигоду, а про добробут людей. Хочеться, щоб не було воєн і революцій. І ще хочеться повернути минуле, і бути з сестрою громадянами однієї країни.

Хочемо жити в Україні!

Скрипкін Михайло
м. Лисичанськ (Луганська область)

Війна на Сході України триває вже п'ятий рік. Не минула вона й мою родину і моє рідне місто Антрацит. Це провінційне шахтарське містечко, яке й досі знаходиться під окупацією. Зі своєю родиною ми прожили у місті після захоплення ще два з половиною роки, після чого переїхали на підконтрольну Україні територію до міста Лисичанськ. Але й досі я пам'ятаю кожен день. І, мабуть, не забуду ніколи.

Початок

Почалося все ще у березні 2014 року. Вже тоді громадяни Антрациту поділилися на два табори: проросійський та проукраїнський. Одного разу біля Будинку культури ім. Леніна був проведений мітинг. Мій тато вважав, що це буде зустріч людей обох точок зору, і ми пішли туди, взявши із собою плакат з написом «Путін, пішов геть з України» і маленький український прапорець. Відразу, як тато дістав плакат, на нього накинулося багато людей, які кричали: «Пішов геть звідси, бандера!». Вони кричали на нього та вивалили з рук напис. Батько ж відповідав їм: «Зазирніть у свої паспорти й погляньте, громадянами якої країни ви є!». Мені було за нього страшно, адже його могли просто побити, проте, все обійшлося. Тата вигнали з площі, а я пішов за ним.

3 травня 2014 р.

У вихідний, як це часто бувало, мої батьки, брат і я гуляли містом. Ми вийшли на центральну площу й побачили таку картину: перед райадміністрацією стояло багато людей, серед яких були особи у військовій формі та люди в мундирах і папахах – так звані «козаки». Вже не було жодного українського прапора навколо. Було багато людей зі зброєю, а у дворі стояли військові вантажівки з ящиками. Козаки, які не приховували, що прибули з Ростовської області, почали озброювати місцевих сепаратистів. Тоді стало зрозуміло, що війна прийшла й до нас. Відтоді ми намагалися не ходити на різні демонстрації на травневі свята, адже вони тепер завжди супроводжуються прославленням Росії.

11 травня 2014 р.

У нашому місті проходить референдум, за результатами якого й мала утворитися ЛНР. Місця для голосування знаходилися у різних будинках

міста, навіть у школах (у тому числі, і в моїй). Не було сумнівів, що багато проросійськи налаштованих людей підуть голосувати. Вони й вирішать долю міста. Через них у майбутньому я буду змушений покинути свою домівку. Але в тих місцях, де я був, ніяких скупчень людей, які бажають проголосувати, я не бачив.

25 травня 2014 р.

Останній дзвоник. Тато запропонував мені вдягнути вишиванку й піти на свято. Я, звісно, дуже боявся, але на мене мало хто тоді звернув увагу. До мене підійшли декілька людей і потиснули мені руку. До речі, тоді ніякого прапора на це свято не піднімали.

Літо 2014 р.

Влітку наша родина поїхала на море до Бердянська. Ми їхали через Донецьку область. Проїжджали багато блокпостів добре озброєних сепаратистів, що охороняли їх з військовою технікою. Через деякий час на уроці наша вчителька російської мови скаже: «Я проїжджала блокпости й бачила, що наші ще зовсім молоді хлопці захищають нас, протистоячи тим здоровенним та озброєним до зубів українським військовим, що прийшли на нашу землю». Я точно можу сказати, що й молодих хлопців, і вже зовсім дорослих, здоровенних чоловіків однаково багато по обидва боки блокпостів.

За кілька днів ми поверталися додому, але тепер ситуація сильно змінилася, і нам довелося їхати по самісінькій лінії зіткнення через Донецьк, Макіївку, Ясинувату й Дебальцеве, яке лише напередодні було звільнене українською армією. Дорогою ми бачили свіжі сліди боїв: розстріляну машину, спалені поля та лісосмуги, покинуті будинки – усе це наводило лише на сумні думки. На шляху траплялися автоколони бойовиків, які тікали від нашої армії. Ми навіть випадково їхали певний час з такою колоною, але потім зрозуміли, що нам треба в інший бік.

6 серпня 2014 р.

Мій тато, брат і я йшли додому з перукарні. Тато тоді вже не працював, адже він покинув роботу після приходу бойовиків, тому що не хотів працювати на них. Раптом ми почули дуже гучні постріли артилерії. Таких масивних залпів я до цього ще не чув. Коли ми підходили до перехрестя, тато побачив дим з боку ринку. Він спитав в однієї жінки, що трапилося. «Це наші «захисники» по ринку влучили», – відповіла вона. Батько наказав нам бігти додому, а сам кинувся до мами, яка працювала біля ринку. Я ледве їх дочекався вдома. Братик був ще маленький і, мабуть, навіть не розумів, що йде війна. Він дуже лякався пострілів, тому я намагався його

заспокоїти. Тато з мамою прийшли неушкоджені. Виявилось, що один зі снарядів, якими сепаратисти стріляли з околиць Антрациту в напрямку міста Красний Луч, не долетів до цілі й потрапив у ринок. У результаті інциденту загинула жінка зі своєю дочкою. Пізніше тато повів мене до одного багатоповерхового будинку й показав таку картину: у дворі, майже біля будинку, впав такий же снаряд. Було добре видно осколки, що позалітали у квартири, в яких могли бути люди. Після цього майже щодня було чути постріли артилерії сепаратистів, до звуків якої ми вже почали звикати. Ми вже готували бомбосховище у підвалі нашого дому. Навіть спати ми з братом лягали на підлозі, щоб у разі обстрілу не постраждати від осколків снарядів і мін. Місто було майже безлюдним, багато хто виїхав, більшість магазинів не працювала, натомість, було багато військової техніки й військових. На жаль, наше місто не було звільнене від окупантів, але добре те, що воно майже не постраждало від обстрілів, а тому руйнувань в Антрациті майже не було.

Кожного літа до Антрацита приїжджав мій друг з Луганська. Цього разу він не просто приїхав на літо до бабусі: у той час за його місто велися запеклі бої, від яких він і тікав. Він розповідав нам, які жахи бачив у Луганську, говорив про військову техніку з російськими прапорами та весь час повторював, що у нас тихо та спокійно.

Осінь-зима 2014 р.

Тієї осені навчальний рік почався пізніше, ніж зазвичай. Усі боялися початку боїв в Антрациті. Коли ми, все ж таки, почали вчитися, у школі було менше половини дітей. Багато учнів і вчителів поїхали з міста. У школі я побачив різне ставлення навколишніх до ситуації. З учителів лише викладачка російської мови відверто підтримувала бойовиків, інші її колеги старанно уникали розмов про політику, проте, часто критикували спроби керівництва змінити навчальну програму.

Вчителі висловлювали незадоволення діяльністю сепаратистів. Не подобалась вона і більшості моїх однокласників. Через деякий час, коли у нас відновилися уроки китайської мови, на одному з них потрібно було розповідати про себе. Зазвичай, на уроках іноземної мови ми кажемо фразу, звідки ми, і хто за національністю. Більшість учнів, включаючи мене, написали «Я – українець(ка)», і лише деякі написали: «Я – росіянин(ка)». Нова вчителька історії казала: «Звісно, предмет тепер називається «Історія Вітчизни», але ми вивчатимемо історію України. Усі, кому це не подобається, можуть вийти з класу». До речі, з класу так ніхто і не вийшов.

Восени також відновилися заняття з боротьби кудо, якою я займався майже три роки. Тут вже я побачив якесь інше, агресивне ставлення до України й українців. І це не дивно, адже у деяких дітей батьки були

козаками. Наприклад, один хлопець казав приблизно так: «Я дуже ненавиджу Україну. Я хочу, щоб усіх цих українців просто знищили. Щоб їх просто не було». І це лише найпростіший приклад ненависті, нав'язаної телебаченням та оточенням. Я тоді думав: «І ці люди розповідають казки про нацизм в Україні?».

Протягом деякого часу виникали конфлікти і навіть відбувалися збройні зіткнення між «козаками» та «ополченцями». Нашої родини, на щастя, це не торкнулося. Та оскільки через це іноді страждали невинні люди, мене подібне наводило на деякі роздуми. Як ці люди можуть називатися «захисниками»? Адже за весь час війни місто страждало не тільки від їхніх злочинів, а й від їхніх звичайних суперечок між собою. Наприклад, під час одного із таких зіткнень була поранена 15-річна дівчина. Також я думав про те, що всі ці «новороси» розгромлять один одного скоріше, ніж сюди прийде українська армія. Однак, чи доживуть до цього моменту звичайні люди? Чи не постраждає ще хтось невинний?

У кінці року бої відступили від міста, було перемир'я, але через Антрацит проходили великі колони військової техніки. Одну таку колону танків ми бачили з вікон школи під час уроків. Наше місто знаходиться недалеко від кордону, тому техніка, що рухалася з Росії, часто проходила вулицями Антрациту.

Кінець 2015 – початок 2016 року.

Одного разу наші одинадцятикласники прийшли до школи у вишиванках та з українськими прапорами. Тоді розгорівся скандал: керівництво викликало батьків тих учнів на бесіду, в навчальному закладі ретельно були прибрані всі рештки української символіки.

Після цього окупаційна влада вирішила більш серйозно взятися за ідеологічну роботу серед молоді. В Антрациті почали проводити чисельні акції від імені ЛНР з її символікою – «загальнореспубліканський» суботник, спортивні свята тощо.

Тоді нас примусово почали водити на різні вистави й лекції, що проводили козаки з «козачого полку Ярга». Так, одного разу наш клас потрапив на «урок мужності», який проводили ці ж козаки. Там вони розповідали про останню війну, про їхній «героїзм» і розповідали вигадки про українську армію. Цей захід нікому не подобався в нашому класі, ми думали: «Чому вони нічого не розповідають про те, як двоє козаків зарізали хлопця у селищі Щотове, коли той заступився за дівчину, до якої вони чіплялися?». І дійсно, козаки нічого не казали про свої злочини, говорили лише про «героїзм».

Ще був випадок, коли нас повели на «урок здоров'я». Я пішов на нього, тому що гадав, що там не буде нічого страшного, і навіть цікаво й

корисно. З таким настроєм ішли всі мої однокласники. Проте, ми помилилися: урок проводив той же козак, що вів «урок мужності». Звісно, він говорив, що то п'ють і курять лише «укропи», що «через це і почалася війна, а наші усі тверезі». Через деякий час на вулицях Антрациту вже висіли гасла з написами «Руський – значить тверезий», «Тверезість – вибір сильних» тощо. Звісно, я не маю нічого проти цього, але якби ці постулати наслідували й самі козаки. Адже нерідко можна було побачити п'яних людей у військовій формі. Два рази до мене чіплялися такі персонажі зі своєю «філософією». Це, звісно, виглядало смішно, однак, мені кортіло швидше закінчити розмову й піти подальше.

Нарешті, з осені 2016 року у школах обов'язковим стало прослуховування гімну ЛНР, але це було вже без мене, бо ми на той час переїхали на звільнену територію, і я став учитися в українській школі. «Учнів кожний день о восьмій п'ятнадцять виводять на шкільне подвір'я та вмикають гімн», – розповідають мені колишні однокласники.

І наостанок. Усе своє життя я боявся війни. Я багато чув про жахи Другої світової і навіть не міг уявити, що війна може прийти і в наш дім. Усе ж таки вона прийшла. Через війну я мав покинути рідне місто, друзів, деяких родичів. І весь цей час я сподіваюсь, ні – вірю, що війна колись закінчиться, окупанти зникнуть, і ми повернемося до Антрациту.

У які моменти відчувалася відсутність людини?

Що вплинуло на рішення захищати Україну?

Розділ 4.

Мій батько (був) на війні. Історія дітей воїнів АТО

Яким є ставлення сім'ї та навколишніх до цього?

Як вдалося підтримувати зв'язок?